

UNIVERSITATEA DE STUDII EUROPENE DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris

C.Z.U: 34:620.9(043.2)

ROBU-CEPOI ALEXANDRINA

**RECONFIGURAREA SISTEMULUI ENERGETIC
(FLUXURILOR ENERGETICE) ZONA MAREA NEAGRĂ –
MAREA BALTICĂ, CONSECINȚELE ASUPRA REPUBLICII
MOLDOVA. ASPECTE JURIDICO-POLITICE.**

**SPECIALITATEA: 552.08 – DREPT INTERNAȚIONAL ȘI EUROPEAN
PUBLIC**

Rezumatul tezei de doctor în drept

CHIȘINĂU, 2021

Teza a fost elaborată în cadrul Școlii doctorale a Universității de Studii Europene din Moldova.

Conducător științific: GAMURARI Vitalie, doctor în drept, conferențiar universitar

Membrii Comisiei de îndrumare:

BURIAN Alexandru, doctor habilitat în drept, profesor universitar

CEBAN Cristina, doctor în drept, conferențiar universitar

ZAHARIA Virginia, doctor în drept, lector universitar

Componența Comisiei de susținere publică a tezei de doctorat:

POALELUNGI Mihail, doctor habilitat, conferențiar universitar - președinte

BURIAN Alexandru, doctor habilitat, profesor universitar, membru al comisiei de îndrumare - membru-referent

CAUIA Alexandr, doctor în drept, conferențiar universitar, membru-referent

SĂNDULESCU Alexandru, doctor inginer - lector universitar - membru - referent

SUCEVEANU Natalia, doctor în drept, conferențiar universitar, membru-referent

GAMURARI Vitalie, doctor în drept, conferențiar universitar - conducător științific

Susținerea vă avea loc la data de 16 decembrie, ora 14:00 în ședința Comisiei de susținere publică a tezei de doctorat din cadrul Universității de Studii Europene din Moldova pe adresa: MD-2069, mun. Chișinău, str. Ghenadie Iablochkin 2/1, bir. 212.

Teza de doctor și rezumatul pot fi consultate la Biblioteca Universității de Studii Europene din Moldova și pe pagina web a Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și cercetare (<http://www.cnaa.md/>). Rezumatul a fost expediat la data de 16 noiembrie 2021.

Secretar științific al Consiliului Științific USEM

COJOCARU Aurelia, doctor în psihologie, conferențiar universitar

semnătura

Conducător științific

GAMURARI Vitalie, doctor în drept, conferențiar universitar

semnătura

Autor, ROBU-CEPOI Alexandrina

semnătura

©Robu-Cepoi Alexandrina, 2021

CUPRINS

1. Reperete conceptuale ale cercetării.....	4
2. Sinteza capitolelor.....	8
3. Concluzii generale și recomandări.....	23
4. Bibliografie.....	30
5. Lista lucrărilor științifice publicate.....	33
6. Adnotare (în limba română).....	34
7. Adnotare (în limba engleză).....	35
8. Adnotare (în limba rusă).....	36

1. REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea temei de cercetare. Încă de la independența Republicii Moldova din 1991, când Republica Moldova a devenit subiect de drept internațional, unul din obiectivele strategice trasate de noul stat a fost și rămâne diversificarea surselor și resurselor de energie. Cu regret, după aproape 30 de ani acest deziderat rămâne nerealizat. Subiectul capătă o importanță și mai mare în special din moment ce țara noastră (dar și alte state din Parteneriatul Estic) sunt în proces de integrare europeană și și-au luat angajamente ferme în acest sens față de Uniunea Europeană. Astfel, unul dintre cele mai comprehensive documente strategice la nivel național este Strategia energetică a Republicii Moldova până în anul 2030, care a fost aprobată prin Hotărârea de Guvern Nr. 102 din 05.02.2013. Strategia reflectă viziunea Republicii Moldova în domeniul dezvoltării sistemului energetic, probleme prioritare ale sectorului precum și obiectivele strategice ale țării dintre care subliniem: creșterea nivelului securității aprovizionării cu energie, crearea piețelor concurențiale și integrarea lor atât la nivel regional cât și european, protejarea mediului și combaterea schimbărilor climatice. Guvernul își propune să interconecteze Republica Moldova în regim bidirecțional cu vecinii săi, atribuindu-i astfel statului calitatea de actor strategic de tranzit la nivel regional. Conexiunea de transport de gaze cu România a devenit din 2013 prioritară pentru Republica Moldova fiind o soluție viabilă pentru creșterea securității energetice naționale, inclusiv și datorită faptului că atunci a fost finalizat sistemul magistralelor de transport al gazelor naturale din Uniunea Europeană, astfel, țara noastră poate cumpăra gaz nu doar de la țara vecină România, ci și de la vecinii României sau vecinii vecinilor, întrucât statele sunt interconectate între ele și sunt reglementate de aceeași legislație europeană. Integrarea Republicii Moldova în piața unică a energiei din Uniunea Europeană are două dimensiuni distincte, prima este integrarea sub aspect regulatoriu, adică să implementeze acquis-ul comunitar energetic în legislația națională și cea de a doua dimensiune care vizează crearea condițiilor tehnice necesare integrării, cum ar fi consolidarea sistemului de interconexiuni precum și pregătirea sistemului energetic național.

Originalitatea tezei constă în evidențierea și sistematizarea lacunelor existente în legislația națională din domeniul energetic, identificarea gradului de influență a aspectelor regionale asupra securității energetice naționale, sublinierea tendințelor geopolitice și actorii interesați în reconfigurarea sistemului energetic regional, precum și efectuarea unui studiu comparat al reglementării juridice al sistemului energetic din Țările Baltice cu cel al Republicii Moldova, al României și al Ucrainei.

Ultimele evenimente regionale, printre care: instabilitatea din regiunea estică a Ucrainei, semnarea acordului privind construirea interconexiunilor de gaze România-Republica Moldova,

semnarea acordurilor privind construirea și/sau proiectarea unor interconexiuni energetice europene noi precum Turkish Stream, Nord Stream II, Altai, duc la remodelarea sistemului energetic în zona Marea Neagră-Marea Baltică care va avea implicații directe asupra securității energetice a Republicii Moldova. României i se atribuie un rol primordial în balansarea pieței de energie electrică a Republicii Moldova devenind un centru regional de stabilitate și securitate energetică, fiind totodată un exemplu de bune practici în vederea adoptării cadrului legal național.

Problema științifică importantă soluționată rezidă în evaluarea gradului de armonizare a legislației naționale la acquis-ul comunitar, identificarea principalelor caracteristici și deficiențe de ordin juridic ale sectorului energetic al Republicii Moldova și formularea recomandărilor și propunerilor care au drept scop îmbunătățirea domeniului de reglementare a legislației energetice și valorificarea eficientă a acestora în vederea sporirii și consolidării din punct de vedere juridic a securității energetice naționale.

Obiectul cercetării constă în cercetarea cadrului legislativ energetic național, identificarea gradului de implementare a normelor și directivelor energetice europene în legislația națională, efectuarea unui studiu comparat al legislației energetice Moldave cu a celei din România, Ucraina și Țările Baltice, precum și determinarea rolului normelor juridice ce stau la baza cooperării regionale și consecințele acestora asupra securității energetice naționale, formulând propuneri în acest sens.

Scopul lucrării și obiectivele tezei. Analiza abordărilor teoretico-metodologice privind securitatea energetică și instabilitatea economică a permis formularea scopului tezei ce constă în realizarea unei cercetări ample a cadrului normativ al securității energetice naționale, identificarea lacunelor și imperfecțiunilor existente în legislația și diplomația energetică a Republicii Moldova, evaluarea gradului de cooperare energetică regională, în vederea elaborării unor măsuri eficiente pentru perfecționarea cadrului legal și practic în domeniul temei de cercetare care va duce la sporirea securității energetice a Republicii Moldova.

În vederea atingerii scopului cercetării, propunem următoarele **obiective:** Cercetarea și formularea noțiunii de securitate energetică, identificarea principiilor și izvoarelor dreptului energetic; Analiza cadrului normativ de ordin juridic al sectorului energetic a Uniunii Europene și a Federației Ruse și mecanismelor de cooperare bazate pe dreptul internațional a acestor mari actori regionali cu țările din vecinătate; Identificarea caracteristicilor inclusiv de ordin juridic, ce ar asigura reconfigurarea sistemului energetic și al securității energetice a Republicii Moldova și a Ucrainei din perspectiva evoluției proceselor integraționiste; Studiarea gradului de armonizare a legislației naționale la aquis-ul comunitar. Implimentarea Pachetelor Energetice II și III și al compartimentului energetic din Acordul de Asociere; Analiza comparativă ale aspectelor juridice

din sistemul energetic moldav și cel român; Determinarea importanței negocierii și încheierii unor acorduri privind cooperarea regională pentru creșterea gradului de securitate energetică și securitate în alimentarea cu energie, în calitate de exemplu fiind propus cazul Țărilor Baltice; Cercetarea cadrului legal din domeniul energetic al actorilor regionali. Extinderea rețelei ENTSO-E în regiune. Interesele geopolitice ale actorilor regionali bazate pe dreptul internațional; Propunerea argumentată a remediilor legislative în vederea îmbunătățirii legislației energetice naționale, precum și formularea concluziilor și recomandărilor prezentei lucrări științifice.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute

Prezenta lucrare, precum și rezultatele obținute, reprezintă un subiect foarte puțin explorat în Republica Moldova, deoarece în literatura de specialitate nu au fost cercetate până în prezent consecințele politice și juridice ale reconfigurării fluxurilor energetice din zona Marea Neagră – Marea Baltică asupra sistemului energetic al Republicii Moldova. Tangențial a fost precăutat de alți autori din Republica Moldova nivelul securității energetice naționale, precum și nivelul de interconectare energetică a Republicii Moldova cu țările din vecinătate, însă studiile s-au concentrat în mare parte pe analiza economică și politică.

Noutatea științifică a prezentei teze constă în efectuarea unei analize comparative a gradului de racordare a legislației energetice naționale la acqui-ul comunitar a Republicii Moldova și a Ucrainei și au fost subliniate lecțiile învățate din parcursul României în procesul de integrare energetică europeană. Au fost cercetate următoarele acorduri internaționale semnate de Republica Moldova și Ucraina cum ar fi Acordurile de Asociere semnate cu Uniunea Europeană și Tratatul Comunității Energetice la care a aderat atât Republica Moldova, cât și Ucraina, prin care, cele două țări s-au obligat să implementeze directivele și regulamentele europene în domeniul energetic. A fost identificat faptul că cele două acorduri sunt complementare, existând o coordonare foarte bună între cele două seturi de angajamente. Deși acordurile semnate între Republica Moldova – Uniunea Europeană și Ucraina– Uniunea Europeană sunt aproape identice, totuși există diferențe între termenii negociați precum și conținutul juridic al acestora.

Un alt element de noutate a cercetării este studierea gradului de pregătire, inclusiv din punct de vedere juridic, a sistemului energetic al Republicii Moldova și al Ucrainei de a se integra pe piața energetică europeană. Acest grad a fost analizat din punct de vedere legal și anume adoptarea și implementarea acqui-ului energetic, precum și din punct de vedere a condițiilor tehnice și anume a gradului de pregătire a rețelelor naționale să se cupleze cu cele europene precum și punctele de interconexiune energetice cu Uniunea Europeană. Mai aducem o noutate la prezenta teză și anume

analiza cadrului normativ, inclusiv a acordurilor internaționale semnate de către marii actori regionali, care provoacă modificări ale fluxurilor energetice zonale, astfel, afectând direct, nivelul securității energetice a Republicii Moldova, Ucrainei dar și a României și a Țărilor Baltice. A fost studiat nivelul de utilizare a dreptului internațional de către cele două mari puteri regionale Uniunea Europeană și Federația Rusă și a fost făcută o analiză comparativă a instrumentelor de politică externă ale acestora, inclusiv cea bazată pe dreptul internațional.

O altă lacună existentă în literatura de specialitate ține de faptul că nu există o definiție universal acceptată, inclusiv din punct de vedere juridic, a securității energetice, astfel, propunem o definiție proprie a securității energetice. La fel, cercetătorii din domeniu dezbate dacă dreptul energetic este o ramură desinestătătoare a dreptului, din acest motiv, cercetătoarea a identificat izvoarele proprii dreptului energetic precum și principiile caracteristice acestei ramuri de drept, astfel contribuind la soluționarea acestei dezbateri, argumentând că dreptul energetic trebuie considerat ca fiind o ramură a dreptului internațional și este necesară introducerea sa în materiile de predare în cadrul universităților.

Semnificația teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. Importanța teoretică a acestei lucrări constă în completarea bazei teoretice a obiectului de studiu prin intermediul tezelor, concluziilor și recomandărilor privind cadrul legal energetic, elaborarea strategiilor de sporire a securității energetice a Republicii Moldova, inclusiv prin prisma acordurilor internaționale, sistematizarea abordărilor științifice naționale și internaționale ale noțiunii de securitate energetică și concretizarea acesteia, identificarea și analiza mecanismului de funcționare, inclusiv din punct de vedere a dreptului internațional, al piețelor energetice precum și argumentarea necesității utilizării triunghiului energetic în evaluarea nivelului securității energetice.

Referindu-ne la valoarea aplicativă a lucrării, menționăm că aceasta poate servi drept lucrare de referință pentru alți cercetători din domeniul securității energetice, poate fi utilizată ca și material științifico-didactic în procesul educațional și poate fi folosită ca și sursă de informare pentru autoritățile publice responsabile de adoptarea și implementarea politicilor publice din acest domeniu.

Metodologia cercetării. În vederea realizării unei cercetări multiaspectuale a subiectului tezei, care ar facilita soluționarea problemei științifice, au fost utilizate următoarele metode de cercetare științifică :

- *metoda comparativă* prin intermediul căreia am evidențiat caracteristicile distincte ale strategiei energetice europene și ale strategiei energetice ruse, inclusiv din punct de vedere

- a dreptului internațional, față de țările din vecinătate. De asemenea, am utilizat procedeul comparației în compartimentul în care am analizat cadrul juridic al Republicii Moldova, al României și al Ucrainei;
- *metoda istorică* a fost utilizată pentru analiza evoluției conceptului de securitate energetică națională și regională, precum și dezvoltarea formelor de cooperare regională pe parcursul ultimului deceniu;
 - *metoda descriptivă* a fost aplicată în vederea delimitării unei serii de concepte, precum resurse naturale, dezvoltare durabilă, energia sau securitatea energetică care sunt utilizate larg pe parcursul întregii lucrări;
 - *relația cauzală* (incluzând relația de condiționare, respectiv cea de interdependență) utilizată pentru determinarea efectelor armonizării legislației la cea europeană, spre exemplu, modificarea sistemului energetic a Țărilor Baltice în urma accederii la ENTSO-E și sincronizării sistemului energetic național la cel european;
 - *metoda logică* prin intermediul căreia am formulat clar concluziile studiului care vor contribui la sporirea securității energetice naționale.

2. Sinteza capitolelor

În **Capitolul 1**, intitulat “*Securitatea energetică în contextul cercetărilor științifice și a unor reglementări internaționale*” prezentăm aspectele privind locul și rolul securității energetice precum și cadrul legal al acesteia. Capitolul realizează primul obiectiv - Cercetarea și formularea noțiunii de securitate energetică, identificarea principiilor și izvoarelor dreptului energetic și edifică cercetarea pentru realizarea celorlalte obiective.

Acest capitol trece în revistă și tratează drept bază istoriografică pentru prezenta cercetare pe următorii autori: Robert Keohane, Michael Taylor, Wiley, Thomas Schelling, James Fearon, Helen Milner, Charles Kindleberg, Joseph Grieco, Arnold Wolfers, Richard Smoke, Barry Buzan, Sheehan, Michael, Malik. Shahin, Olga Dorul, Alexandru Burian, Vitalie Gamurari, Adrian Bradbook, etc.

Pentru a ajunge la o înțelegere extensivă a configurării sistemului energetic din zona Marea Neagră și Marea Baltică, s-a precăutat mai întâi definirea conceptului de cooperare și securitate, noțiuni ce stau la baza începutului cercetării noastre.

Așa cum îl cunoaștem astăzi, termenul de cooperare, a fost definitivat încă de la începutul anilor ‘80, prin cercetările savanților Robert Axelrod și Michael Taylor, potrivit cărora, cooperare este „un comportament coordonat al unor actori independenți și, chiar individualiști, care este avantajos

pentru toți”¹. Menționăm faptul că principiul cooperării este unul fundamental de drept internațional, altfel spus – normă cu caracter jus cogens.

În ceea ce privește conceptul de securitate, una dintre cele mai utilizate definiții este dată de savantul american Barry Buzan care descrie securitatea drept „absența amenințărilor care ar putea afecta existența statului ca entitate suverană și independentă dar și a celor care pot afecta nivelul normal (acceptabil) de viață al societății.”² Astfel, securitatea generală a unei țări poate fi asigurată prin securizarea a 5 sectoare ale statului: politic, economic, societal, militar și de mediu.

Avansând la securitatea energetică, o definiție de bază a acesteia dată de Jessica Jewell este „disponibilitatea energiei în orice moment sub diferite forme, în cantități suficiente și la prețuri accesibile”³. Iar conform celei mai recente definiții, asigurarea securității energetice nu se bazează doar pe „disponibilitatea în orice moment” a resurselor, ci mai ales pe gestionarea eficientă, infrastructura fiabilă și preocupările legate de cererea viitoare. Necesitatea de a asigura energie accesibilă pentru populație face parte din conceptul de „echitate energetică”, în timp ce sustenabilitatea mediului înglobează eficiența energetică și dezvoltarea energiei regenerabile și a altor surse cu conținut redus de carbon.

Autorii identifică următoarele dimensiuni relevante pentru analiza securității energetice: 1. Disponibilitatea fizică, baza istorică a securității energetice, care răspund de securitatea aprovizionării; 2. Dezvoltarea tehnologiei: starea și maturitatea infrastructurii; 3. Accesibilitatea economică, poate cea de-a doua cea mai importantă dimensiune a securității energetice din punct de vedere istoric: accesibilitatea prețurilor la energia electrică și la resursele petroliere; 4. Accesibilitatea socială, adică administrarea socială care se referă la dependență; 5. Guvernare care ține cont de: calitatea guvernării, măsurată de indicatorii guvernantei mondiale ai Băncii Mondiale care indică responsabilitatea, stabilitatea politică, etc.; 6. Amenințări neconvenționale, inclusiv amenințări asimetrice, paramilitare sau hibride la infrastructura energetică; 7. Mediul ambiant: supraexploatarea resurselor care sunt bunuri publice, prezența energiei abundente și a resurselor naturale în țările sărace.

În subcapitolul II „**Identificarea și analiza izvoarelor și principiilor caracteristice dreptului energetic**”, se definește faptul că dreptul energetic este o ramură distinctă a dreptului internațional a cărui corp de reguli internaționale a ajuns la maturitate, având trăsături distinctive

¹ Taylor, M. (1976). *Anarchy and cooperation*. London: Wiley., Axelrod, R. (1981). The emergence of cooperation among egoists. *American Political Science Review*, 75, 306–318, Axelrod, R. (1984). *The evolution of cooperation*. New York: Basic Books., Schelling, T. C. (1980). *The strategy of conflict* (2d ed.). Cambridge, MA: Harvard University Press.

² Buzan B. *Popoarele, statele și teama*. Chișinău: Cartier, 2000. p.13-21

³ European Environment Agency (EEA) multilingual glossary, EEA, Brussels, Belgium, Disponibil la: <http://glossary.eea.europa.eu/> (consultat la 20.03.2017).

față de celelalte ramuri de drept. Insistăm asupra faptului că sectorul energetic este de interes comun pentru comunitatea internațională a statelor, mai degrabă decât de interes național pentru fiecare stat individual, în sensul că necesită acțiuni colective de legiferare, iar în cazul nerespectării acestor norme de către subiecții implicați, nici un stat nu poate să manifeste forța coercitivă desinestătătoare⁴. Conținutul și formele exterioare ale normelor juridice care țin de sectorul energetic sunt determinate de state, organizații internaționale sau alți subiecți ai dreptului internațional, care le formalizează în cadrul tratatelor, acordurilor sau a convențiilor internaționale.

Odată cu dezvoltarea economică, apariția gigantilor economici, precum și necesitatea stringentă de cooperare regională în vederea creșterii securității energetice, dreptul energetic a devenit un subiect de interes comun al comunității internaționale și este internaționalizat progresiv.

Izvoarele specifice dreptului energetic pot fi clasificate în trei mari surse: 1) tratatele multilaterale și anume Tratatul privind Carta Energiei și Tratatul de instituire a Comunității Energetice; 2) tratatele bilaterale încheiate între două state; și 3) instituționalizarea cooperării statelor în domeniul energiei. În ceea ce privește principiile dreptului energetic, menționăm că deși în doctrina de specialitate nu există principii unilateral agreeate, observăm un număr mare de savanți care demonstrează existența principiilor specifice acestei ramuri de drept: a) principiul suveranității naționale asupra resurselor naturale; b) principiul accesului la serviciile energetice moderne; c) principiul echității energetice; d) principiul utilizării prudente, raționale și durabile a resurselor naturale; e) principiul protecției mediului, sănătății umane și combaterii schimbărilor climatice; f) principiul securității și fiabilității energetice, precum și g) principiul rezilienței.

Considerăm că odată cu definitivarea izvoarelor și a principiilor specifice dreptului energetic, am demonstrat că această ramură de drept, deși foarte nouă, are dreptul la existență în cadrul dreptului internațional și trebuie să devină disciplină de studii în cadrul instituțiilor de învățământ superior.

În **capitolul II** intitulat „*Strategia energetică europeană și strategia energetică rusă față de țările din vecinătate*” s-a dezvoltat următorul obiectivul al prezentei lucrări - analiza sectorului energetic al Uniunii Europene și al Federației Ruse și mecanismele de cooperare bazate pe dreptul internațional a acestor mari actori regionali cu țările din vecinătate.

După criza din 2006 și 2009, Uniunea Europeană și-a reafirmat angajamentul de a asigura securitatea energetică printr-o “abordare pe baza guvernantei pieței”. În timpul crizei de gaz Ruso-

⁴ J. Brunnee, ‘International Environmental Law and Community Interests: Procedural Aspects’, in E. Benvenisti and G. Nolte (eds.), *Community Obligations in International Law* (2017, forthcoming), SSRN. Disponibil la <https://ssrn.com/abstract=2784701> (for community interest); R. Wolfrum, ‘Enforcing Community Interests Through International Dispute Settlement: Reality or Utopia?’, in *Liber Amicorum Simma*, note 3, 113 (inherent community interests), consultat pe 10.05.2020.

Ucrainene din 2009, care a durat 13 zile, Uniunea Europeană s-a trezit în incapacitatea de a găsi surse alternative de aprovizionare, punând în pericol securitatea cetățenilor europeni. Astfel, punerea în aplicare a măsurilor de diversificare energetică (diversificare mixtului energetic, furnizarea de importuri de gaze din noi surse, construirea noilor proiecte de infrastructură, măsuri de eficiență energetică, etc.) au permis în anii următori scăderea considerabilă a dependenței energetice a Uniunii Europene de gazele naturale provenite din Federația Rusă. Ca urmare, în 2012, pentru prima dată, UE-28 a importat mai mult gaz din Norvegia decât din Rusia (cu toate acestea, Rusia și-a recăpătat poziția dominantă în anul următor). Dependența generală a scăzut în ultimele două decenii, de la 61% în 1995 la 32% în 2012⁵. Cele mai dependente sunt statele Europei Centrale și de Est. După o serie de amenințări adresate de către președintele rus Vladimir Putin statelor membre ale Uniunii Europene în aprilie 2014, indicând clar posibilitatea stopării aprovizionării cu gaz, Uniunea Europeană, ca și măsură de apărare, a adoptat Strategia europeană pentru securitate energetică pe 28 mai a aceluiași an⁶. Strategia prezintă o serie de decizii și acțiuni pe termen scurt (9 luni), pe termen mediu (1 până la 5 ani) și pe termen lung (mai mult de 5 ani) precum și acțiuni care trebuie întreprinse în cazul unei noi crize de aprovizionare cu energie.

Pentru aș-i atinge securitatea energetică proprie, cât și a vecinilor săi, Uniunea Europeană a creat instrumente financiare care facilitează în principal proiecte de infrastructură și ajută la determinarea echilibrului general al proiectelor.

Un alt instrument al Uniunii Europene este facilitarea cooperării regionale care are scopul final de a crea o piață unică de energie. Mai exact, Uniunea Europeană coordonează Grupuri de nivel înalt în sectorul energetic care sunt formate din reprezentanții organelor de conducere, operatorii de sisteme de transport și instituțiile de reglementare din țările Uniunii Europene din regiune și au drept scop monitorizarea progreselor înregistrate și elaborarea de îndrumări pe domeniile tehnice.⁷ În versiunea extinsă a lucrării, se vor precăuta detaliat două grupuri de importanță de nivel înalt relevante pentru aria subiectului nostru, planul de interconectare a pieței energiei din zona baltică și conectivitatea energetică central sud-estică.

În vederea identificării soluțiilor și a proiectelor cheie care ar duce la fortificarea sistemului energetic, statele Europei Centrale și de Est au dezvoltat platforme regionale durabile, care au fost ulterior sprijinite de Uniunea Europeană și de alți parteneri de dezvoltare. Printre aceste platforme

⁵ Frank Umbach, 'Energy: EU can beat Russia's threat of new gas supply cuts', *GIS: Geopolitical information service*, 16 June 2014, p. 4.

⁶ Parlamentul Uniunii Europene, *Raportul referitor la Strategia europeană pentru securitate energetică (2014/2153(INI))*, disponibil la http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015-0164_RO.html, consultat 20.10.2020

⁷ European Commission, *Connecting Europe Facility Energy*, disponibil la <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/infrastructure/high-level-groups>, consultat pe 20.03.2020

menționăm: Inițiativa celor Trei Mări, Grupul Visegrad, Piața unică a gazelor naturale din Marea Baltică.

Pentru statele din Parteneriatul Estic, însă, cel mai palpabil instrument al Uniunii Europene pentru promovarea securității energetice este Comunitatea Energetică care are scopul de a stabili o abordare regională a problemelor energetice persistente în Europa de Sud și de Est și pentru a extinde piața europeană a energiei electrice dincolo de teritoriul Uniunii Europene.⁸ Republica Moldova, ca parte a acestei Comunități beneficiază de asistență tehnică și monitorizare în procesul de transpunere a acquis-ului comunitar. Un alt beneficiu important este că Tratatul Comunității Energetice include o clauză de solidaritate în cazul întreruperii alimentării cu energie.

Alte forme de instrumente ale Uniunii Europene care vizează securitatea energetică a vecinilor săi sunt “Planurile de Acțiune” și “Acordurile de Asociere” din cadru Politicii Europene de Vecinătate care includ și articole ce privesc sectorul energetic.

În al doilea subcapitol am analizat rolul și importanța geostrategică a Federației Ruse ca și actor regional bogat în energie. În urma cercetării realizate, menționăm că întregul sector energetic al Rusiei poate fi caracterizat ca fiind abundent în resurse de combustibili fosili, iar acest lucru rezultă într-o inerție economică. Federația Rusă este cel mai mare exportator mondial de gaze naturale și împreună cu Arabia Saudită, cei mai mari producători de petrol.

Un instrument prin care Rusia își influențează vecinii (statele ex-sovietice și nu doar) sunt traseele prin care își transportă gazul către Uniunea Europeană (90% din export). Tendința majoră care a putut fi observată în ultimii ani a fost scăderea utilizării traseului care traversează Ucraina și într-o mai mică parte Republica Moldova, astfel, tranzitul de gaze a scăzut constant de la 137,1 mld/cm în 2004 la 62,4 mld/cm în 2014. Conducta relativ mică către Finlanda a funcționat, de asemenea, cu o capacitate de rezervă substanțială. În schimb, Gazprom a livrat gaze naturale la capacitatea sa maximă prin conducta Yamal-Europa prin Belarus. O altă rută de export importantă, conducta Blue Stream către Turcia, s-a apropiat și ea de exportarea la întreaga capacitate⁹. Acesta reprezintă un instrument cu repercursiuni financiare întrucât Ucraina înregistrează un venit anual important.

Mai mult, Rusia și-a construit deja (și încă mai investește) trasee noi de transport de gaze spre Uniunea Europeană. Începând cu 2016, pe agenda Gazprom au fost incluse patru conducte noi. Două dintre acestea fiind conducta Nord Stream 2 (care urmărește să dubleze capacitatea rutei

⁸ Rozeta Karova, ‘Energy Community for South East Europe: Relations Behind and Implementation to Date’ in: *EUI Working Papers*, nr. 12, Robert Schuman Center for Advanced Studies, Florence School of Regulation, Florence, Italy, 2009, p.8.

⁹ Pipeline and Gas Journal, 2012. Nord Stream Can’t Restrict Other Suppliers, vol. 239(5). Disponibil la <http://www.pipelineandgasjournal.com/nord-stream-can%E2%80%99t-restrict-other-suppliers>. Consultat 21.05 2016.

Nord Stream 1) și conducta Turkish Stream cu capacitatea de 31,5 care din 2020 transporta gaz spre Europa de Sud.

Un alt exemplu de utilizare în scopuri geopolitice a proceselor comerciale de către gigantul rus Gazprom este așa-numita „repartizare a pieței”, adică vânzarea de gaze naturale către diferite țări la prețuri diferite. Aducem ca exemplu Ucraina și Statele Baltice, care au achiziționat gazul de la Gazprom la prețuri considerabil mai mari decât Germania și alte țări din Europa de Vest, în ciuda distanțelor de transport mai lungi către cele din urmă.

Federația Rusă prin intermediul Gazprom își menținea vulnerabili vecinii din Europa de Est și prin „clauzele de destinație” (interdicția de a revinde volumele de gaz neutilizat către terți, odată ce factura este plătită) negociate în contractele de lungă durată ale țărilor din Uniunea Europeană. Treptat însă, printr-o integrare eficientă a pieței interne a energiei, statele membre ale Uniunii Europene au reușit să elimine această clauză. Astfel, în câțiva ani, aceste dispoziții s-au îndreptat împotriva Gazprom și au contribuit la scăderea semnificativă a „influenței gazelor naturale” ruse asupra vecinilor săi, în special asupra Ucrainei. Prin urmare, în contextul crizei economice și a stagnării industriale în mai multe state membre ale Uniunii Europene, cererea de gaz rusesc a scăzut semnificativ, generând un surplus de gaz, în special în Germania. O serie de noi stații de compresie construite pe porțiuni ale UE ale conductelor de gaz au permis inversarea fluxurilor dinspre vest spre est. Primele miliarde de metri cubi de gaz „german” au fost vândute de gigantul energetic german RWE direct în Ucraina în noiembrie 2012, cu un an înainte de începerea Euromaidanului la Kiev. În urma protestelor insistente ale Gazprom față de aceste noi practici, RWE a susținut că, după ce prețul negociat a fost plătit furnizorului, acesta poate decide desinestătător cum să utilizeze acest gaz¹⁰.

Un alt instrument al Gazprom este deținerea rețelei de conducte de transport a gazului Rusesc în mai multe țări vecine vulnerabile politic și economic. „În decursul anilor 1990 și 2000, Gazprom a obținut controlul asupra mai multor conducte strategice de export și a spațiilor de depozitare, fie prin achiziționarea directă a acestora, sau prin crearea de societăți mixte¹¹”. Aducem un exemplu elocvent din 2005, când Gazprom a condiționat Georgia, fie să plătească un preț mult mai mare pentru gazul rusesc, fie să își vândă rețelele de energie, astfel, ilustrându-se modul în care energia este utilizată ca și instrument de presiune. Armenia este un alt stat care a fost obligat indirect să vândă o parte din infrastructura sa energetică în schimbul menținerii prețului subvenționat pentru gazele naturale. De atunci, Gazprom deține conducta Iraniană-Armenească,

¹⁰ Dorin Dusciac et al, *op. cit.*, pp. 251-268.

¹¹ Margarita M. Balmaceda, *The Politics of Energy Dependency, Ukraine, Belarus and Lithuania between domestic oligarchs and Russian pressure*, University of Toronto, Toronto, Canada, 2013, p.39.

împiedicând Armenia să utilizeze acest gazoduct ca pe o sursă independentă de tranzit, prin intermediul căreia Rusia ar putea fi ocolită. În ceea ce privește structura pieței de gaze naturale din Republica Moldova, Gazprom deține direct 51%, plus 13% indirect (prin intermediul autorităților separatiste) acțiuni din Moldovagaz, o companie monopolistă integrată pe verticală, care sabotează punerea în aplicare a Directivei privind gazele naturale din cel de al trei-lea pachet energetic și care contestă în fața Curții cele mai importante decizii ale Autorității Naționale de Reglementare.

În capitolul trei intitulat „Evoluția sistemului energetic al Republicii Moldova, României și al Ucrainei din punct de vedere juridic și tehnic”, precăutăm următoarele obiective: caracteristicile inclusiv de ordin juridic, ce ar asigura reconfigurarea sistemului energetic și al securității energetice a Republicii Moldova și a Ucrainei din perspectiva evoluției proceselor integraționiste; studiem gradul de armonizare a legislației naționale la aquis-ul comunitar și implimentarea Pachetelor Energetice II și III și al compartimentului energetic din Acordului de Asociere. La fel în capitolul III mai facem o analiză comparativă ale aspectelor juridice din sistemul energetic moldovenesc și cel românesc.

Sectorul energetic al Republicii Moldova este dependent de energia de import în proporții de 100% în ceea ce ține de gazele naturale și 75%-80%¹² de energie electrică (partea dreaptă a Nistrului). Începând cu anul 2010, diversificarea surselor de energie a devenit principala preocupare a guvernului, în prim plan fiind puse interconectările energetice cu Uniunea Europeană. Ca rezultat, primul gazoduct de interconectare Iași-Ungheni-Chișinău a fost finalizat în 2021 (a doua etapă).

Cercetând structura pieței de gaz din Republica Moldova, dorim să subliniem că aceasta este monopolizată de compania MoldovaGaz, care îndeplinește următoarele funcții: import, furnizare, transport și tranzit și care deține mai mult de 98% din rețeaua de distribuție. Datorită faptului că MoldovaGaz este deținută de Gazprom (50% + 1 cota din companie plus circa 14% din acțiuni deținute de „regiunea separatistă transnistreană” și concesionate Gazprom), Republica Moldova a întâmpinat dificultăți în a implementa prevederile Pachetului Energetic III privind separarea activității de transport de cele de producere și furnizare în ceea ce privește sectorul gazelor naturale, accesul terților fiind astfel limitat. Cu mare întârziere, Moldovagaz a prezentat un Plan de măsuri pentru separarea activității de transport de gaze la sfârșitul anului 2019, plan ce a fost aprobat de ANRE în februarie 2020.¹³ O altă vulnerabilitate a sectorului de gaze din

¹² Energy Community Secretariat, Energy Sector overview, Energy Community Secretariat, Vienna, Austria. Disponibil la: https://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/ENERGY_COMMUNITY/Overview (consultat pe 03.04.2017).

¹³ Agenția Națională pentru Reglementare în Energetică a Republicii Moldova, Planul de măsuri privind separarea operatorilor de sistem. Disponibil la <http://www.anre.md/anre-a-aprobat-planul-de-masuri-privind-separarea->

Republica Moldova este absentă depozitelor subterane de gaz. În prezent, specialiștii din Republica Moldova au identificat două locații în care s-ar putea realiza depozite subterane de gaze naturale

În ceea ce privește sectorul energiei electrice, sursele interne de aprovizionare acoperă circa 20-25% din consumul național (cu excepția regiunii transnistrene). Republica Moldova și-a propus să se conecteze sincron sau asincron la rețeaua europeană continentală de transport energie electrică și implicit la piața internă de energie electrică a Uniunii Europene prin intermediul interconexiunilor noi care urmează a fi construite, având totodată sarcina să-și consolideze și modernizeze rețelele interne de energie electrică. Prima interconexiune asincronă se preconizează a fi construită (și finalizată în 2024) între regiunea sud-estică a României – stația electrică Isaccea și regiunea de sud a Moldovei – stația electrică Vulcănești. Celelalte două interconexiuni asincrone posibile, Suceava – Bălți și Iași-Ungheni sunt numai în etapa de negocieri.

Investigând sistemul energetic din România observăm că în conformitate cu indexul mondial Energy Trilemma, România se clasează pe locul 26 din 125 de țări în 2019. Mixtul intern al țării vecine la fel este unul echilibrat: gazul natural 29%, petrol 26%, sursele de energie regenerabile 19%, cărbunele cu 16% și energia nucleară cu 9%.¹⁴

România dispune de importante resurse geologice și rezerve de petrol și țiței. Valoarea acestora este de 60 milioane de tone rezerve confirmate și 2020 mil. tone rezerve geologice estimate la care se adaugă noile rezerve din Marea Neagră descoperite recent de aprox. 70 miliarde de centimetri de gaz și 85 de milioane de barili de rezerve de petrol. Aceste resurse ar putea asigura consumul intern de gaz pe o perioadă de peste 30 de ani. La moment, importurile de gaze din Rusia acoperă doar vârfurile de consum pe timpul iernii, împreună cu gazele din depozitele subterane, care au o capacitate de aproximativ 3,5 miliarde de metri cubi. Liberalizarea sectorului gazelor naturale din România, s-a realizat în 7 ani de la 10% deschidere în 2001 la 100% până la aderarea României la UE. Ca și în cazul energiei electrice, există o separare clară a piețelor de gaze naturale angro și cu amănuntul. În ceea ce privește extinderea rețelelor de transport al gazelor naturale, există mai multe proiecte prevăzute: finalizarea interconectării cu țara noastră, proiectul BRUA, Bulgaria - România - Ungaria – Austria.¹⁵

operatorului-sistemului-de-transport-al-gazelor-naturale-srl-Republica-Moldova-transgaz-3-98 (consultat pe 03.06.2017).

¹⁴ Ministerul Energiei al României. Strategia Energetică a României 2016-2030, cu perspectiva anului 2050. Versiune preliminară supusă consultării publice, *op.cit.*, p.25 (consultat pe 03.04.2017).

¹⁵ Transgaz S.A., Dezvoltarea rețelelor de comunicare, Disponibil la: <http://www.transgaz.ro/sites/default/files/uploads/users/admin/Plan%20dezvoltare%202019%20-%202028.pdf>

În ceea ce privește sectorul energiei electrice, notăm că producția națională a fost în anul 2019 de 61,97 TWh, în surplus față de consumul intern de 55,76 TWh.

Piața intra zilnică de energie electrică din România este cuplată din noiembrie 2019 cu piețe similare din 20 țări europene, crescând pe această bază foarte mult lichiditatea și relevanța prețurilor. Pe lângă acestea, România deține surse de energie regenerabile bogate și variate, având o cotă de 42,03% din producția de energie electrică a anului 2019.¹⁶

Cercetând sectorul energetic din Ucraina înțelegem că dacă până-n 2009 Ucraina era dependentă 100% de gazul rusesc, după criza gazelor din 2009 și reformele ulterioare, conform indexului mondial Energy Trilemma, în 2016 clasamentul general situează Ucraina pe poziția 63, iar în ceea ce privește securitatea energetică, statul vecin înregistrează un scor înalt, situându-se pe poziția 28. Analizând structura importului de gaze, subliniem că importurile din Rusia au scăzut cu 80% în 2015 și au devenit 0 în 2016, în timp ce importurile din Vest au crescut de la 0 la 11 miliarde de metri cubi în 2016,¹⁷ Naftogaz cumpărând gaze de la 15 furnizori europeni diferiți, fiecare reprezentând mai puțin de 30% din totalul gazelor importate.¹⁸ Agenției Internaționale de Energie estimează rezerve de 1.2 trilioane de gaz de șist pe teritoriul aflat în conflict armat cu Federația Rusă, Dontesk-Prydniprovskyy și Lublinskyy. Ucraina mai este și țara cu cea mai mare capacitate de stocare a gazelor subterane (32,5 miliarde mc) din Europa, din care o bună parte este neutilizată.

În urma conflictului cu Rusia, ponderea centralelor electrice convenționale (pe gaz) în producția de energie electrică a fost redusă cu 50% în ultimii ani, fiind înlocuit de stațiile nucleare care au atins un maxim de 53% în totalul producției de energie electrică. Astfel, Ucraina lucrează asupra posibilității de export a electricității în Polonia.

În al doilea sub-capitol, precăutam transpunerea și implementarea legislației UE în domeniul energetic în structura internă a Republicii Moldova și a Ucrainei, lecțiile învățate din parcursul României. Adoptarea în 2009 a Pachetului Energetic III își propunea sporirea securității energetice, îmbunătățirea standardelor de servicii și menținerea prețurilor pentru energie la cel mai jos nivel posibil. Separarea rețelelor energetice de transport ale Uniunii Europene a fost la baza noilor directive, fiind considerată cea mai bună soluție juridică pentru obținerea unei piețe competitive a gazelor naturale și a energiei electrice.

¹⁶Autoritatea Națională de Reglementare în Domeniul Energiei, *Rezultatele monitorizării pieței energiei electrice*, ANRE, București, Romania. Disponibil la: <https://www.anre.ro/ro/energie-electrica/rapoarte/rezultate-monitorizare-piata-energie-electrica/20191556881773>, consultat pe 20.04.2020

¹⁷ Naftogaz, *Gas imports in Ukraine, 2015-2016*, Kiev, Ukraine, 03.02.2017, Disponibil la: <http://naftogaz-europe.com/article/en/gasimportsukraine20152016> (consultat pe 03.04.2017).

¹⁸ Ibid

În cazul României, apariția furnizorilor independenți a dus la sporirea lichidității pieței. În domeniul gazelor naturale, rețeaua de livrare din România a fost izolată până în 2010 de rețelele Uniunii Europene, având doar două legături utilizate exclusiv pentru importurile din Federația Rusă (Isaccea și Medieșul Aurit). După 2010, s-au construit noi interconexiuni de gaze cu Ungaria și Bulgaria pentru integrarea sectorului gazelor naturale în piața de energie a Uniunii Europene.¹⁹

Prin aprobarea legilor privind gazele naturale și energia electrică în mai 2016, **Republica Moldova** a transpus majoritatea prevederilor Pachetului Energetic III. Însă, având în vedere poziția fragilă a Republicii Moldova în ceea ce privește dependența de gazul rusesc, Comunitatea Energetică a convenit să amâne punerea în aplicare a principiului “separării” operatorului de transport gaze naturale până la 1 ianuarie 2020, așa cum prevede art. 9 alineatul (1) din Directiva 2009/73 / CE.²⁰

În ceea ce privește analiza implementării directivei 2009/72/CE privind piața internă de energie electrică, putem menționa că Republica Moldova a transpus în mod corespunzător modelul de separare legală și funcțională pentru OTS. În ceea ce privește posibilitatea consumatorilor de a-și alege furnizorul, deși teoretic piața este deschisă 100%, până la momentul actual doar un număr redus de mari consumatori și-au schimbat furnizorul, preferând să negocieze cu acesta prețul energiei. Astfel, gradul real de deschidere a pieței a fost în 2019 de 7,4%, înregistrând o creștere semnificativă față de 2018 când a fost 3,24% și față de acum câțiva ani când doar fabrica de ciment LAFARGE și-a ales de sine stătător furnizorul, în conformitate cu cea mai bună ofertă de piață.²¹ În ce privește separarea conductelor de gaz, abia în 2019 ANRE aprobat un plan pregătit de Moldovagaz, acesta fiind agreat și de Secretariatul Comunității Energetice. Cităm din comunicatul ANRE: ”Planul aprobat de către Consiliul de Administrare al ANRE prevede implementarea procesului de separare în 12 etape distincte, pe parcursul cărora se vor realiza 23 de acțiuni de bază și 61 de acțiuni suplimentare care urmau a fi îndeplinite până la 01.10.2020. Per ansamblu, chiar dacă multe dispoziții din Pachetul Energetic III au fost deja transpuse în legislația națională, rămâne un număr mare de acte normative secundare care trebuie transpuse.

¹⁹ The Center for Eastern Studies, *Hungary and Romania connecting gas pipeline systems*. Warsaw, Poland, 13.09.2010. Disponibil la: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2010-10-13/hungary-and-romania-connecting-gas-pipeline-systems> (consultat pe 19.03.2017)

²⁰ Ana-Otilia Nuțu, Denis Cenușă, ‘Interconnecting Republica Moldova's gas market: the Iasi-Ungheni case’, Expert Grup, Chisinau, Republica Moldova, 2016, p.12. Disponibil: http://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/download/1511_d3527cd3fb892d86a39ec496490692c0 (consultat la data de 16.03.2017).

²¹ Autoritatea Națională de Reglementare în Domeniul Energiei, *Rezultatele monitorizării pieței energiei electrice*, ANRE, București, Romania. Disponibil la: <https://www.anre.ro/download.php?f=fqaDgqA%3D&t=vdeyut7dlcecrLbbvbY%3D>, consultat pe 25.05.2020

În 2015 Ucraina a adoptat legea de transpunere a prevederilor Pachetului cu privire la piața gazelor naturale. În comparație cu Republica Moldova, care încă trebuie să adopte legislația secundară, Ucraina a votat în 2015 și majoritatea legislației secundare care permite funcționarea noii legi. Cu toate acestea, reforma va fi finalizată după ce Ucraina va modifica o serie de legi anterioare, care includ, de asemenea, legea privind licențierea activităților economice, precum și legea privind monopolurile naturale.²² În ceea ce privește implementarea principiului separării este că 42 de operatori de distribuție autorizați întrunesc condițiile legale și își desfășoară activitatea.²³

Implementarea legii însă este doar parțială, astfel raportul elaborat de Comunitatea Energetică arată că 84% din legile adoptate sunt implementate²⁴. O altă abatere de la Pachetul Energetic III este că, din cauza reglementării speciale a tarifelor companiilor de termoficare până în aprilie 2017, consumatorii nu aveau posibilitatea de facto să-și schimbe furnizorul.²⁵

Cu referire la piața de electricitate, evaluarea Comunității Energetice arată că în 2020 Ucraina a transpus toate directivele cu privire la energia electrică, prevăzute de TEP, implimentând circa 49% din acestea. Reforma pieței ucrainene de energie electrică este încă în desfășurare, fiind în pregătire un set de legislație secundară care urmează să fie adoptată pe parcursul anului 2021²⁶ dar consumatorii își pot deja alege furnizorii de energie electrică.

O lecție demnă de urmat este exemplul Comitetului antimonopol al Ucrainei care este evaluat ca fiind autoritatea concurențială care activează cel mai bine dintre toate statele Comunității Energetice.

În ceea ce privește eficiența energetică, Ucraina a implementat până în 2020 doar 52% din cadrul normativ european cu privire la eficiența energetică. Mai mult, Ucraina s-a angajat să crească producția de surse de energie regenerabilă pentru a atinge obiectivul de 11% din consumul final de energie până în 2020,²⁷ iar până acum statul nu a elaborat nici o schemă de sprijin pentru SER, cu excepția “tarifelor ecologice”.

În cadrul capitolului patru, intitulat „Tendințe și evoluții ale securității energetice din zona Marea Neagră – Marea Baltică” ne propunem să elucidăm următoarele obiective: determinarea importanței negocierii și încheierii unor acorduri privind cooperarea regională pentru creșterea gradului de securitate energetică și securitate în alimentarea cu energie, în calitate de exemplu fiind propus cazul Țărilor Baltice; cercetarea cadrului legal din domeniul energetic al

²² Ibid.

²³ Energy Community Secretariat, *Annual Implementation Report, op.cit.*, p. 165.

²⁴ Energy Community Secretariat, *Annual Implementation Report*, Energy Community Secretariat, Vienna, Austria, p.3, disponibil:<https://energy-community.org/implementation/Ukraine.html>, consultat pe 20.10.2020

²⁵ Dixi Group, *op. cit.*, p.10.

²⁶ Dixi Group, *op. cit.*, p.15

²⁷ Energy Community Secretariat, *Annual Implementation Report, op.cit.*, p. 167.

actorilor regionali. Extinderea rețelei ENTSO-E în regiune. Interesele geopolitice ale actorilor regionali bazate pe dreptul internațional;

Instituțiile Europene pun la dispoziție mai multe fonduri pentru proiecte în domeniul energetic, în cadrul programului de Proiecte de Interes Comun (*Projects of Common Interest – PCI*)²⁸. Proiectele de Interes Comun (de tip PCI) sunt proiecte majore transfrontaliere de infrastructură care contribuie la interconectarea sistemelor energetice ale țărilor europene.

Un rol central în abordarea pe orizontală a cooperării regionale în domeniul energetic este jucat de către asociațiile europene numite Rețele Europene ale Operatorilor Sistemelor de Transport (*European Network of Transmission System Operators – ENTSO*). În domeniul gazelor naturale ENTSO-G facilitează și contribuie la aprofundarea cooperării între TSO-urile naționale pentru atingerea obiectivului major de creare a unui sistem pan-european de transport a gazelor naturale. ENTSO-G contribuie la elaborarea Planurilor de Investiții Regionale în domeniul gazelor naturale.²⁹ În domeniul energiei electrice ENTSO-E a creat mai multe Grupuri de operatori (OST) bazate pe regiunile cu rețele electrice sincronizate, care permit compatibilitatea între operarea sistemelor respective pe de o parte, și dezvoltarea soluțiilor de piață, pe de altă parte.

La 15 ani distanță din momentul accederii lor la Uniunea Europeană, Țările Baltice rămân în prezent într-o situație vulnerabilă din punct de vedere energetic. Și abia după 27 ani de la destrămarea Uniunii Sovietice, în 2018, Comisia Europeană a semnat planul de acțiuni care prevedea deconectarea Estoniei, Letoniei și Lituaniei de la rețeaua BRELL (coordonată de la Moscova, și din care mai fac parte rețelele electrice ale Federației Ruse și Belarusului) și sincronizarea acestor țări cu rețelele electrice ale celorlalte state-membre ale Uniunii Europene către anul 2025. Interconectarea sincronă va fi totuși problematică atât din punct de vedere tehnic (cu implicarea unor mari investiții), cât și politic până la identificarea unei soluții privind alimentarea cu energie electrică a enclavei Kaliningrad. Această situație a fost dintotdeauna considerată de către Țările Baltice ca o amenințare. Până în 2014, Țările Baltice au fost interconectate cu restul Uniunii Europene doar printr-o singură conexiune subacvatică. Abia în 2016 a fost inaugurată o nouă interconexiune subacvatică de 700 MW între Lituania și Suedia,³⁰ cât și prima interconexiune pe uscat între Lituania și Polonia de 500 MW. De asemenea, mai este planificată o altă interconexiune subacvatică între Lituania și Polonia cu lungimea de 700 MW. Astfel, costul total estimat al proiectului de sincronizare a rețelelor Statelor Baltice cu restul

²⁸ Comisia Europeană, a treia listă a proiectelor PCI, disponibil la adresa:

<https://ec.europa.eu/energy/en/topics/infrastructure/projects-common-interest>, (consultat la 02.04.2017).

²⁹ ENTSO-E, *Staying Informed*; Disponibil <https://www.entsog.eu/>, (consultat la 02.04.2017).

³⁰ Disponibil [https://www.4coffshore.com/transmission/interconnector-nordbalt\(swedlit\)-icid17.html](https://www.4coffshore.com/transmission/interconnector-nordbalt(swedlit)-icid17.html), (consultat la 02.04.2017).

Uniunii Europene se va ridica în final la 770 – 960 de milioane de euro, din care aproximativ 75% vor fi asigurate din surse financiare alocate de către Uniunea Europeană.

În anul 2015 a fost finalizată construcția unui terminal pentru Gazul Natural Lichefiat (*Liquefied Natural Gas – LNG*) în Klaipeda (Lituania)³¹ iar în prezent este în plină desfășurare construcția unui gazoduct cu lungimea de aproximativ 500 de km, denumit Interconexiunea de Gaz între Polonia și Lituania (*Gas Interconnection Poland-Lithuania – GIPL*). Prin construcția și punerea în serviciu a GIPL (prevăzută pentru anul 2021) Statele Baltice vor fi de-enclavizate și se vor putea integra plener în piața europeană a gazelor naturale. În anul 2018 Estonia și Letonia au semnat un memorandum prin care ambele țări se angajează să adopte o serie de modificări în legislațiile naționale, care vor permite ca Piața Baltică Unică a Gazelor Naturale să devină operațională începând cu anul 2020.

În subcapitolul doi se trece în revistă cadrul normativ ce stă la baza procesului de creare a pieței regionale de energie între Republica Moldova, Ucraina și România. Evoluții și perspective.

Dacă în privința interconectării dintre Republica Moldova și Ucraina, nu există necesitatea de a construi noi rețele electrice între cele două țări vecine sau stații back-to-back, cele două state fiind conectate prin șapte linii interstatale de 330 kV și 11 de 110 kV³², interconectarea cu România necesită eforturi, voință politică și investiții considerabile.

Unica interconexiune existentă Isaccea – Vulcănești nu poate fi utilizată acum, din cauza diferențelor de frecvență ale sistemelor electrice ale celor două state, după aderarea României la ENTSO-E. Pentru ca aceasta să poată fi folosită, este necesară construirea unei sub-stații back-to-back pe teritoriul Republicii Moldova, cu o capacitate de 2 x 300 MW în Vulcănești și o linie de 400 kV de la Vulcănești la Chișinău³³. Linia electrică Suceava - Bălți va fi cea de-a doua interconectare cu Republica Moldova, condiționată de realizarea pe teritoriul României a liniei electrice Gădălin – Suceava, ce are termen de finalizare 2027.

Cum interconectarea sincronă a Republicii Moldova și Ucrainei la ENTSO-E este obiectivul pe termen lung al autorităților de la Chișinău, în anul 2017 Moldelectrica a transmis ENTSO-E solicitarea formală de aderare și a semnat un acord multipartit cu membri ENTSO-E. Un acord similar a fost semnat și de Ukrenergo. În pofida acestui fapt, până în prezent există doar simulări pe calculator, care nu iau în considerare situația reală a echipamentului și pregătirii tehnice

³¹ Klaipeda-Lng-terminal, disponibil la <https://www.kn.lt/en/our-activities/lng-terminals/klaipeda-lng-terminal/559>, (consultat la 02.04.2017).

³²Liudmyla Vlasenko, *Power of System of Ukraine: today and tomorrow*, Ukraine, 2013. Disponibil la: <https://eneken.ieej.or.jp/data/5026.pdf> p.15 (consultat la 02.04.2017).

³³ Guvernul României, *Memorandum of Understanding...*, op.cit.

existente pentru acest proces important. Acum urmează ca ENTSO-E să pregătească lista cu cerințele tehnice care trebuie implementate, însă acest proces ar putea dura ani de zile³⁴. Cele mai recente exemple sunt România și Bulgaria, care au expediat scrisoarea de solicitare în 1991 și au aderat în 2004, și Turcia, care a expediat scrisoarea de solicitare în 2000 și a aderat ca și membru-observator în 2015. Costurile necesare pentru modernizare sunt greu de estimat fără măsurările adecvate, dar acestea ar putea varia între 1 – 2 miliarde de euro.

O interconectare care poate fi obținută mai rapid, în doar 2 – 3 ani, este interconectarea asincronă. Aceasta implică sub-stații back to back, care pot interconecta sistemele de electricitate cu frecvențe diferite. Există trei asemenea interconectări posibile între Republica Moldova și România: a) Interconectarea Isaccea – Vulcănești – Chișinău, b) interconectarea Suceava – Bălți, cu o estimare de 140 de milioane de euro; și interconectarea România – Ungheni – Strășeni, cu valori de circa 137 de milioane de euro în Republica Moldova și 120 de milioane de euro în România³⁵. BEI și BERD deja au alocat credite de câte 80 mil. euro de la și un grant de 40 mil. euro de la Uniunea Europeană pentru stația Back-to-Back Vulcănești și 61 mil. euro credit de la Banca Mondială pentru linia electrică Vulcănești – Chișinău.

Analizând obștiunile de interconectare a rețelelor de gaz ale Republicii Moldova cu alte state decât Ucraina, identificăm 2 proiecte.

Din punct de vedere tehnic, în cazul gazoductului Iași-Ungheni-Chișinău există două probleme: în orele de vârf, capacitatea gazoductului Iași – Ungheni nu poate acoperi în totalitate cererea de gaz, prin urmare, Republica Moldova va trebui să semneze un acord cu Ucraina, pentru a putea să folosească unitățile de depozitare a gazului; și rețelele slabe de transportare a gazului, de ambele părți ale râului Prut.

Cealaltă opțiune pentru Republica Moldova și Ucraina ar putea fi utilizarea conductelor de tranzit cu flux invers. Există trei conducte cu capacitate înaltă, care sunt folosite pentru aprovizionarea Moldovei, României, Bulgariei, Greciei și Turciei cu gaz, complet sau parțial. În prezent, aceste gazoducte sunt utilizate exclusiv, dar nu la capacitate maximă, de către Gazprom pentru a vinde gaz în Balcani. Dacă doar una dintre aceste gazoducte vor fi utilizate cu flux invers, aprovizionând cu gaz din Balcani atât Republica Moldova și Ucraina, atunci toate necesitățile de aprovizionare ale acestor țări ar putea fi îndeplinite. Tehnic, există posibilitatea de a asigura fluxul

³⁴ Daniela Bolborici, Oana Zachia, Gheorghe Lazaroiu, *op. cit.*, p.624.

³⁵ Expert-Grup, *Electricity interconnection with Romania - higher energy security for Republica Moldova*, Chișinău, Republica Moldova, 19.01.2017. Disponibil la: <http://www.expert-grup.org/en/activitate/comunicate-de-presa/item/1364-interconectarea-pe-electricitate-cu-romania-securitate-energetica-mai-mare-pentru-Republica-Moldova> (consultat la 14.04.2017).

de gaze invers pe primul fir al conductelor Trans Balcanice, T1, și de a extrage gazul în Căușeni, o sub-stație de gaze naturale din sudul Republicii Moldova, utilizând acest gazoduct.³⁶

Mai mult, investigând interconectarea ucraineană cu gaze naturale, putem menționa că GTS (sistemul de tranzitare a gazelor) al Ucrainei conectează rețelele statelor adiacente Rusia, Republica Belarus, Polonia, Slovacia, Ungaria, România și Republica Moldova, și că este unit cu acestea în cadrul vastei rețele europene de gaze naturale. Ucraina a importat pentru prima dată gaz dintr-un stat membru al Uniunii Europene în 2012, prin fluxuri inverse care traversau Polonia.³⁷ Ucraina are mai multe posibilități și proiecte în derulare de interconectare cu țările UE. În 2014 a fost inaugurat un nou gazoduct care urma să transporte gaz din Slovacia în Ucraina cu o capacitate de 15 miliarde de mc/an. Această rută ar putea, eventual, asigura circa 90% din necesitățile anuale de gaze naturale ale Ucrainei³⁸. La fel în 2014, Ucraina și Polonia au semnat un acord care prevedea încorporarea rețelelor de transportare a gazelor din cele două state. În 2015, Ukrtransgaz și FGSZ, operatorul de sisteme de transport ungar, au autorizat un acord de interconectare neîntreruptă. Urmând semnarea unui contract de interconectare, care permite actorilor de pe piață să transporte gaz – inclusiv din sursele naturale de gaz lichefiat – între operatorii de sisteme de gaze naturale din Bulgaria și Grecia.

³⁶ În Chișinău este concentrat circa 60% din consumul național de gaz.

³⁷ Margarita Balmaceda *op.cit.*, p. 149.

³⁸ Naftogaz din Ucraina, *Gas transmission, op.cit.*

3. CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Urmărind pe întreg parcursul tezei scopul de a realiza o cercetare amplă a conceptului de securitate energetică, precăutarea cadrului normativ al securității energetice naționale, identificarea lacunelor și imperfecțiunilor existente în legislația și diplomația energetică a Republicii Moldova, evaluarea gradului de cooperare energetică regională, în vederea elaborării unor măsuri eficiente pentru perfecționarea cadrului legal și practic în domeniul temei de cercetare care va duce la sporirea securității energetice a Republicii Moldova, am ajuns la următoarele **concluzii generale**:

Efectuând o cercetare aprofundată a legislației energetice, concluzionăm că sectorul energetic a fost aproape exclusiv o chestiune de interes național, supus legislației interne a fiecărei țări. Însă, o dată cu dezvoltarea economică, apariția giganților economici, precum și necesitatea stringentă de cooperare regională în vederea creșterii securității energetice, dreptul energetic a devenit un subiect de interes comun al comunității internaționale și este internaționalizat progresiv.

1. O primă concluzie ce ține de aspectul teoretic al temei abordate este că deși foarte puțin studiate și deloc sistematizate în doctrina de specialitate, izvoarele specifice dreptului energetic pot fi clasificate în trei mari surse: tratatele multilaterale și anume: Tratatul privind Carta Energiei și Tratatul de instituire a Comunității Energetice; tratatele bilaterale încheiate între două state; și instituționalizarea cooperării statelor în domeniul energiei.
2. Deși, în doctrina de specialitate nu există principii unanim acceptate, un număr mare de savanți demonstrează existența principiilor specifice acestei ramuri de drept. Astfel, pentru a remedia această omisiune, în concluzie propunem următoarele șapte principii directoare: principiul suveranității naționale asupra resurselor naturale; principiul accesului la serviciile energetice moderne; principiul Echității Energetice; principiul utilizării prudente, raționale și durabile a resurselor naturale; principiul protecției mediului, sănătății umane și combaterii schimbărilor climatice; principiul securității și fiabilității energetice; principiul rezilienței.
3. Întrucât în mediul academic, nu a fost agreată o definiție a securității energetice, teza de față a definit securitatea energetică ca fiind *disponibilitatea neîntreruptă a surselor de energie la un preț accesibil, îmbunătățirea eficienței energetice, modificarea atitudinii consumatorilor și dezvoltarea infrastructurii energetice, protejarea mediului, a comunităților și a generațiilor viitoare.*

4. Având în vedere numărul limitat de căi de aprovizionare disponibile și numărul redus de furnizori externi de electricitate și gaze naturale, Republica Moldova are un nivel foarte scăzut de securitate a aprovizionării cu energie. Pentru a contracara acest nivel înalt de dependență și insecuritate, focusul primordial trebuie să fie pus pe diversificarea furnizorilor externi de electricitate și gaze naturale. Acest lucru poate fi făcut prin construirea interconexiunilor sincrone sau asincrone cu România pe partea de energie electrică și utilizarea interconectorului Iași-Ungheni-Chișinău pe partea de gaze naturale. Țara vecină România, membră a Uniunii Europene, ar putea deveni o sursă importantă de electricitate și gaz pentru Republica Moldova și Ucraina, luând în considerare faptul că aceasta este bogată în resurse energetice, clasându-se în topul țărilor europene independente din punct de vedere energetic. Mai mult decât atât, România dispune de o rezervă naturală importantă de gaze și petrol în Marea Neagră care este încă neexplorată.
5. Interconectarea cu piața de energie a României va asigura diversificarea surselor energetice, și crearea, în consecință, a unei piețe competitive, stabile și cu un grad mai înalt al securității energetice în Republica Moldova. Pe de o parte, interconectarea cu România va duce la reducerea semnificativă a tarifelor de energie electrică pentru utilizatorii finali din Republica Moldova, dat fiind faptul că statul vecin produce electricitate în exces la prețuri mai mici. Pe de altă parte, acest lucru va ajuta România să atingă pragul european de capacitate a interconectării electrice de cel puțin 10%.
6. O opțiune de furnizare a gazelor pentru Republica Moldova - fluxul invers pe conductele de gaz trans-balcanice - a fost disponibilă la sfârșitul anului 2019, după lucrările efectuate în Turcia, Bulgaria și România. Aceasta este o cale alternativă care poate fi utilizată pentru alimentarea cu gaze naturale din coridorul sudic, fluxul turcesc sau terminalul GNL grecesc. Se estimează că aproximativ 15 milioane de m³ de gaz pot fi furnizate pe zi Moldovei pe această cale. Sunt în vigoare acorduri de interoperabilitate, inclusiv între MoldovaTransgaz și OTS din Ucraina. Această rută nu a fost încă testată. Gazoductul Iași - Ungheni - Chișinău reprezintă o altă sursă alternativă importantă. Pentru sporirea securității energetice este necesar ca Republica Moldova să creeze o rezervă națională de gaz ce poate fi depozitată în depozitele din România sau Ucraina.
7. În ceea ce privește Ucraina, aceasta are un nivel mai înalt de securitate a aprovizionării cu energie decât Republica Moldova, dar este încă dependentă de import în proporții de circa 60% din consumul național de gaze naturale. Din punct de vedere a energiei electrice, Ucraina este independentă, însă depinde de serviciile nucleare externe, care sunt în mare parte prestate de către Federația Rusă. Ucraina este în proces de consolidare a

interconexiunilor sale de gaze naturale cu țările vecine. Noul gazoduct dintre Ucraina și Polonia, care se află în construcție, este unul de mare importanță pentru ambele state prin care Ucraina își va diversifica furnizorii de gaze, iar Polonia va beneficia de depozitele spațioase de gaze ale Ucrainei, care se află în apropierea graniței dintre cele două țări. Un pas important pentru Ucraina reprezintă, de asemenea, acordul dintre România și Ucraina, care este un element esențial pentru funcționalitatea rețelei de conducte Trans-Balcanice.

8. Pentru a se putea integra în piața unică europeană, sectorul energetic din Republica Moldova are nevoie urgenta de o serie de reforme pentru a fi în conformitate cu cel european și a fi în linie cu Pachetul Energetic III și noul pachet “O energie curată pentru toți europenii”. Separarea funcțională a operatorilor de energie, liberalizarea pieței energetice și integrarea ulterioară în piața energetică Europeană va crea un set adecvat de condiții capabile să atragă investiții considerabile din străinătate în economia națională. Modernizarea infrastructurii energetice va duce la o scădere a tarifelor pentru utilizatorul final și va stimula dezvoltarea energiilor regenerabile. Modificarea graduală a mixtului de energie și sporirea măsurilor de eficiență energetică vor contribui la realizarea cu succes a tranziției către o energie curată și la îmbunătățirea indicatorilor de mediu ai acestor țări. În ansamblu, un mediu de afaceri previzibil combinat cu o legislație armonioasă în concordanță cu legislația energetică a Uniunii Europene va asigura în mod eficient o securitate energetică ridicată și va permite o stabilizare politică a regiunii date.
9. Analizând transpunerea și implementarea Pachetului Energetic III în legislația Moldovei subliniem în concluzie că Republica Moldova a reușit să îl transpună în mare parte în legislația națională prin intermediul Legii nr 107 din 27.05.2017 cu privire la energia electrică, Legii nr 108 din 27.05.2017 cu privire la gazele naturale, Legea nr 139 din 19.07.2018 cu privire la eficiența energetică, Legea nr. 174 din 21.09.2017 cu privire la energie, Legea nr 10 din 26.02.2016 privind promovarea utilizării energiei produse din surse regenerabile precum și Hotărârea nr. 334 din 14.12.2018 cu privire la aprobarea Regulamentului de organizare și funcționare a Agenției Naționale pentru Reglementare în Energetică precum și Hotărâri ale Guvernului și Hotărâri ale ANRE. Analizând implementarea legislației sus menționate, conchidem că dispozițiile privind accesul terților, metodologiile tarifare, schimbarea aprovizionării, protecția consumatorilor și competențele autorităților de reglementare au fost îmbunătățite în comparație cu legislația anterioară. Cu toate acestea, ANRE nu a adoptat toată legislația secundară necesară pentru implementarea legilor noi. De asemenea, odata cu adoptarea de către Uniunea Europeană a Pachetului Energetic “O energie curată pentru toți euro

10. penii” este necesară revizuirea legilor sus menționate, pentru a le alinia la noile norme europene. Această revizuire a fost programată în Planul de acțiune al guvernului 2019-2020.
11. Dispozițiile care constituie piatra de temelie al acquis-ului european cum ar fi: separarea companiilor de transport de cele de producție și furnizare, stabilirea regulilor pieței și a tarifelor și, într-o anumită măsură, accesul terților la piață se află în faza incipientă de implementare. Separarea proprietății operatorului de sistem de transport al gazelor (OTS) MoldovaTransgaz este încă neîndeplinită, termenul limită fiind depășit (ianuarie 2020 - derogare de la dispozițiile celui de-al treilea pachet energetic). În prezent procesul este în desfășurare, fiind selectat modelul ITO de către companie. În același timp, al doilea OTS pentru gaze, VestMoldTransgaz, deține și operează secțiunea moldovenească a interconectorului de gaze Ungheni – Chișinău. Această companie de transport a gazului natural este total separată de orice altă activitate din Republica Moldova, respectând prevederile Pachetului Energetic III. VestMoldTransgaz este deținută de compania Transgaz din România.
12. În ceea ce privește piața de energie electrică, putem concluziona faptul că Republica Moldova îndeplinește cele mai importante condiții pentru funcționarea unei piețe liberalizate de energie electrică, însă cea mai mare problemă este absența unui număr mai mare de operatori de distribuție, furnizare și producere pentru a crea o piață concurențială și a distruge monopolul existent de facto. În ciuda deschiderii legale a pieței, care este de 100%, toți consumatorii de gaze sunt în continuare furnizați la tarife reglementate. Chiar dacă Legea nr 107 din 27.05.2016 cu privire la energia electrică, inclusiv legislația secundară, permite tuturor consumatorilor să își aleagă în mod competitiv furnizorul și pe piața de energie există 21 de furnizori de gaz autorizați, nu există o piață reală din cauza lipsei unei aprovizionări alternative mai ieftine.
13. Dezvoltarea pieței angro a energiei electrice este încă în faza inițială. Nu există nici un operator de piață și, în consecință, nu există piețe pe termen scurt - DAM (Day Ahead Market) și IDM (Intra Day Market). În prezent, piața angro de energie electrică se bazează doar pe contracte, încheiate de obicei anual. Deschiderea reală a pieței cu amănuntul a energiei electrice a înregistrat în 2019 o evoluție semnificativă, dar trebuie accelerată în continuare. În 2017 au existat doar doi consumatori care au schimbat furnizorul, în 2018 numărul a crescut la 251, iar consumul lor a reprezentat 3,24% din consumul final. În 2019 deschiderea pieței a ajuns la 7,4%. Există patru furnizori care concurează activ pe piața competitivă de vânzare cu amănuntul. Este de așteptat că interconectarea cu România va

aduce mai mulți concurenți pe piața angro a energiei electrice, numărul furnizorilor de pe piața cu amănuntul va crește și mai mulți consumatori finali vor schimba furnizorul.

14. În prezent, toată energia electrică „importată” pentru consumul malului drept al râului Nistru este produsă în regiunea „transnistreană”, de către Centrala MGRES. Există acuzații conform cărora MGRES nu plătește pentru gazul consumat, crescând datoria de gaze a MoldovaGaz față de Gazprom. Astfel, compania a acumulat până la sfârșitul anului 2019 o datorie istorică de 6819 milioane USD către Gazprom pentru consumul de gaze din trecut, dintre care doar 715 milioane USD este datoria malului drept al râului Nistru. Regiunea „transnistreană” nu recunoaște autoritatea de reglementare a energiei ANRE și nu aplică legislația energetică emisă de autoritățile moldovenești.
15. Având exemplu Țărilor Baltice, putem conchide că acestea sunt implicate plenar în cooperarea regională în domeniul energetic, fiind în plin proces de sincronizare cu sistemul energetic european. În prezent, proiectele de infrastructură și cele care vizează liberalizarea și integrarea piețelor energetice naționale în cadrul pieței unice de energie a Uniunii Europene se bucură de sprijinul organismelor de nivel european și primesc finanțare din fondurile europene, care fac posibilă implementarea lor.

În urma formulării concluziilor generale ale tezei, considerăm necesar de a înainta unele **recomandări** de ordin juridic și tehnic care vor contribui la sporirea securității energetice naționale și regionale.

1. Din punct de vedere teoretic, odată cu identificarea izvoarelor, obiectului de reglementare și a principiilor proprii acestei ramuri de drept, care din păcate nu au fost definitivate până acum în doctrina de specialitate, am demonstrat că dreptul energetic este o ramură distinctă care aparține dreptului internațional, deși una foarte nouă. Această ramură are dreptul la existență și trebuie să devină disciplină de studii în cadrul instituțiilor superioare de învățământ naționale și internaționale pentru ca să formeze cadre specializate în soluționarea litigiilor de drept energetic, să consulte investitorii naționali și internaționali care vor să acceadă pe piața energetică a Republicii Moldova și să susțină statul în transpunerea și implementarea cadrului normativ european.
2. Din punct de vedere juridic, pentru ca Republica Moldova să poată să se integreze pe piața energetică europeană, aceasta trebuie să-și alinieze legislația națională la cea a Uniunii Europene. Astfel, recomandăm să fie revizuită Legea nr.108 din 27.05.2016 cu privire la gazele naturale, pentru a fi transpus Regulamentul Uniunii Europene nr 1227/2011 cu privire la integritatea și transparența pieței angro de energie (REMIT), pentru a introduce

un mecanism de compensare inter - OTS precum și elemente din noua directivă UE 2019/692 din 17 aprilie 2019 de modificare a Directivei 2009/73/CE privind normele comune pentru piața internă în sectorul gazelor naturale. De asemenea, este nevoie de ajustarea Legii cu privire la energia electrică nr.107 din 27.05.2016 tot pentru transpunerea Regulamentului UE nr 1227/2011 cu privire la integritatea și transparența pieței angro de energie (REMIT) și pentru a introduce elemente din Directiva UE 2019/944 din 5 iunie 2019 privind normele comune pentru piața internă de energie electrică și de modificare a Directivei 2012/27/UE.

3. Odată cu revizuirea legislației primare din domeniul energiei din Republica Moldova, ar trebui clarificate responsabilitățile autorităților privind asigurarea securității aprovizionării cu energie. În acest sens, propunem ca Guvernul să fie responsabil de securitatea energetică pe termen lung, prin promovarea investițiilor în infrastructură, iar autoritatea de reglementare să fie responsabilă de securitatea energetică pe termen scurt, dată de buna funcționare a piețelor de energie electrică și gaze naturale.
4. Din punct de vedere tehnic, recomandăm ca cele trei țări vecine Republica Moldova, România și Ucraina să-și construiască/adapteze rețelele fizice, prin care energia electrică și gazele naturale să poată circula în ambele sensuri, în cantități suficiente acoperirii necesarului unei piețe regionale. Pentru Republica Moldova, noua infrastructură de interconectare va permite o competiție directă între furnizorii de electricitate și de gaze naturale din Est și Vest.
5. Ca urmare a studiului efectuat, în ceea ce ține de energia electrică recomandăm atât Ucrainei, cât și Republicii Moldova, să construiască, în primă fază, interconectările asincrone de energie electrică cu țările Uniunii Europene, pentru a putea diversifica furnizorii de electricitate într-un timp mai scurt și beneficia de creșterea concurenței pe piețele naționale.
6. Agenția Națională pentru Reglementare în Energetică din Republica Moldova și Ucraina ar trebui să devină transparente și cu adevărat independente, ieșind din influența politică și putând să-și adopte și folosească adecvat propriul buget. Ambele țări ar trebui să pună în aplicare noile legi privind autoritatea națională de reglementare a energiei și să o facă cu adevărat funcțională. Este nevoie de mai multă transparență în adoptarea legislației secundare și de consultări publice adecvate, acestea la moment fiind mai mult formale.
7. Tot în ceea ce privește Agenția Națională pentru Reglementare în Energetică, recomandăm ca legislația primară să-i stabilească domeniul în responsabilitate și obiective, cum ar fi

dezvoltarea și buna funcționare a piețelor de energie electrică și gaze naturale, acordând totodată o anumită libertate Agenției în ceea ce privește emiterea reglementărilor secundare necesare atingerii obiectivelor.

8. Comunitatea Energetică trebuie să-și lărgască atribuțiile inclusiv prin a putea oferi stimulente relevante părților contractante, cum ar fi ajutor financiar direct și sprijin tehnic pentru integrarea pe piața europeană a energiei, ca recompensă pentru progresele efectuate de țările semnatare ale Tratatului, (inclusiv Republica Moldova și Ucraina) în transpunerea și punerea în aplicare a legilor europene în domeniul energiei. În cazul în care părțile contractante nu-și respectă obligațiile legale, Comunitatea Energetică ar trebui să dețină mecanisme de penalizare a acestui stat.
9. Recomandăm ca Uniunea Europeană să adopte și să promoveze o viziune comună europeană care ar da naștere la strategii naționale privind infrastructura critică a energiei care trebuie în mod imperativ să rămână sub controlul autorităților naționale din fiecare Stat Membru sau din țările din vecinătatea sa pentru ca acestea să nu ajungă în posesia altor state, lucru care le-ar face vulnerabile.
10. Recomandăm autorităților de la Chișinău să solicite ajutor din partea Uniunii Europene, în primul rând de ordin juridic, prin care să fie elaborată și pusă în aplicare strategia națională privind infrastructura critică a energiei, care ar asigura că energia (ca termen ce întrunește segmentul respectiv), să fie plasat în mod imperativ sub controlul autorităților naționale ale statelor respectiv. Or, orice schimbare al regimului juridic respectiv, va trebui bine argumentat și discutat în contextul dialogului regional.
11. Considerăm necesar crearea unui Consiliu Științific pe lângă Președenția și Guvernul Republicii Moldova, compus din experți, inclusiv din domenii conexe, care ar avea drept obiectiv examinarea riscurilor și provocărilor pe termen scurt, mediu, dar în special lung, ce ține de asigurarea securității energetice, dar și a securității în sens larg. Or, o astfel de colaborare a experților, inevitabil vor lua în considerație ca exemplu prevederile Declarației de la Paris (2015), Madrid (2019), Glasgow (2021). O astfel de practică există în mai multe țări, Consiliile respective fiind constituite în dependență de problemele cu care se confruntă statul.

3. BIBLIOGRAFIE

Surse științifice:

Surse bibliografice în limba română:

1. BUZAN B., *Popoarele, statele și teama*; Chișinău: Cartier, 2000.
2. DUSCIAC D., POPESCU N., & PARLICOV, V. , *Rusia și dimensiunea energetică a parteneriatului estic*, Documentele de lucru CES.
3. Secretariatul Comunității Energiei, *Raportul anual de implementare*, Viena , Austria; Disponibil pe: https://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/DOCS/4332394/3D790302C9FD5024E053C92FA8C0D492.pdf (consultat la data de: 14.01.2017).

Surse bibliografice în limba engleză și franceză:

4. Agenția Națională pentru Reglementare în Energetică a Republicii Moldova, Disponibil pe: <http://www.anre.md/anre-a-aprobat-planul-de-masuri-privind-separarea-operatorului-sistemului-de-transport-al-gazelor-naturale-srl-Republica-Moldovatransgaz-3-98>.
5. ANA OTILIA NUTU, DENIS Cenușă, *Interconectarea pieței gazului din Republica Moldova: cazul Iași-Ungheni*, Grupul de experți, Centrul Analitic Independent Chișinău, Republica Moldova p. 8; Disponibil pe: http://www.expert-grup.ro/biblioteca/item/download/1511_d3527cd3fb892d86a39ec496490692c0 (consultat la data de: 03.04.2017).
6. ANRE, *Autoritatea Națională de Reglementare în Domeniul Energiei*, Disponibil pe: <https://www.anre.ro/ro/energie-electrica/rapoarte/rezultate-monitorizare-piata-energie-electrica/20191556881773>.
7. Autoritatea Româna de Reglementare în Domeniul Energiei, *Piața gazelor naturale*, ANRE, București, România. Disponibil pe: <https://www.anre.ro/ro/gaze-naturale/rapoarte/rapoarte-piata-gaze-naturale> (consultat la data de: 03.04.2020).
8. Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare, *Profilul Țării Moldove*, BERD, Republica Moldova p. 159; Disponibil pe: <http://www.ebrd.com/downloads/legal/irc/countries/Republica-Moldova.pdf>
9. Comisia Europeană, *Proiecte de interes comun*; Disponibil pe: <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/infrastructure/projects-common-interest>.
10. DANIELA BOLBORICI, OANA ZACHIA, GHEORGHE LAZAROIU, *Interconectarea sincronă a sistemelor de alimentare ucrainiene și moldovenești la sistemul european de*

- energie ENTSO-E*, Universitatea Politehnică din București, România, 2016, p.624. Disponibil pe: <http://www.ie.asm.md/assets/files/16A-100.pdf> (consultat la data de: 16.04.2017).
11. Entso-E, Operatorul de rețea turc, *TEIAS*, ca membru observator, Bruxelles, Belgia, 14.01.2016. Disponibil pe: <https://www.entsoe.eu/news-events/announcements/announcements-archive/Pages/News/turkish-grid-operator-TEIAS-joins-ENTSO-E-as-observer-member.aspx> (consultat la data de: 04.04.2017).
 12. Expert - Grup, *Interconectarea electricității cu România- securitate energetică mai mare pentru Republica Moldova*, Chișinău, Republica Moldova, 19.01.2017. Disponibil pe: <http://www.expert-grup.org/en/activitate/comunicate-de-presa/item/1364-interconectarea-pe-electricitate-cu-romania-securitate-energetica-mai-mare-pentru-Republica-Moldova>
 13. FRANK UMBACH, ”Energie: UE poate depăși amenințarea Rusiei cu reducerea noilor aprovizionări cu gaze” *GIS: Serviciul de Informații Geopolitice*, 16 June 2014.
 14. Glosar Multilingv al Agenției Europene de Mediu (EEA), Bruxelles, Belgia, Disponibil pe: <http://glossary.eea.europa.eu/> (consultat la data de: 20.03.2017).
 15. Grupul Dixi, *Reformele energetice. Raport de monitorizare a progresului Ucrainei în implementarea acordului de asociere cu Uniunea Europeană în domeniile energiei și mediului*, 2016 p. 10; Disponibil pe: http://dixigroup.org/storage/files/2017-02-20/monthly_december_2016_eng_rs.pdf (consultat la data de: 12.03.2017).
 16. Guvernul României, *Înțelegerea dintre România și Republica Moldova privind interconectarea rețelelor de gaze naturale și energie electrică, aprobată de Guvern*, Guvernul României, București, 26.08.2015. Disponibil pe: <http://gov.ro/ro/guvernul/sedinte-guvern/intelegerea-dintre-romania-i-republica-Republica-Moldova-privind-interconectarea-retelelor-de-gaze-naturale-i-energie-electrica-aprobata-de-guvern> (consultat la data de: 22.04.2017).
 17. J. BRUNNEE, *Drept internațional de mediu și interese comunitare: aspecte procedurale*, E. Benvenisti and G. Nolte, *Obligații comunitare în dreptul internațional*, forthcoming, SSRN, 2017; Disponibil pe: <https://ssrn.com/abstract=2784701> (for community interest); R. Wolfrum, ‘Enforcing Community Interests Through International Dispute Settlement: Reality or Utopia’, in *Liber Amicorum Simma*, note 3, 113 (inherent community interests).
 18. LIUDMYLA VLASENKO, *Puterea sistemului Ucrainei : azi și mâine*, Ucraina, 2013 ; Disponibil pe: <https://eneken.ieej.or.jp/data/5026.pdf> p.15 (consultat la data de: 02.04.2017).
 19. MARGARITA M. BALMACEDA, *Politica dependenței energetice, Ucraina, Belarus și Lituania între oligarhii interni și presiunea rusă*, University of Toronto, Toronto, Canada, 2013.

20. Naftogaz din Ucraina, *Transport de gaze*, Kiev, Ucraina; Disponibil pe: <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweben.nsf/0/29BCD2249EBF8851C2257F9B0025483E?OpenDocument&Expand=1.2&> (consultat la data de: 21.04.2017).
21. OPCOM, *Operatorul Pieței de Energie Electrică și de Gaze Naturale din România*; Disponibil pe: https://www.opcom.ro/tranzactii_produse/tranzactii_produse.php?lang=ro&id=162
22. Parlamentul European, Raport referitor la Strategia europeană pentru securitatea energetică (2014/2153(INI)); Disponibil pe: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015-0164_RO.html.
23. Partenerii energetici din Europa Centrala (CEDE), Raportul Nr. 3 (54), Bruxelles, Belgia, 2018 (Q3); Disponibil pe: <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/infrastructure/high-level-groups>.

Referințe bibliografice din surse electronice:

24. ROZETA KAROVA, *Comunitatea Energetică pentru Europa de Sud-Est: Justificare și implementare până în prezent*, Documentele de lucru EUI, nr. 12, Robert Schuman Center for Advanced Studies, Florence School of Regulation, Florence, Italy, 2009.
25. Secretariatul Comunității Energetice, *Prezentare generală a Sectorului Energetic*, Secretariatul Comunității Energiei, Viena, Austria. Disponibil pe: https://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/ENERGY_COMMUNITY/Overview (consultat la data de: 03/04.2017).
26. Secretariatul Comunității Energetice, *Raportul Anual de implementare 2015/2016*, Viena, Austria, 01.9.2016, p.111. Disponibil pe: https://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/DOCS/4332394/3D790302C9FD5024E053C92FA8C0D492.pdf (consultat la data de: 03.04.2017).
27. SNTGN TRANSGAZ SA MEDIAS , *Planul de Dezvoltare a Sistemului Național de Transport Gaze Naturale 2019-1028*; Disponibil pe: <http://www.transgaz.ro/sites/default/files/uploads/users/admin/Plan%20dezvoltare%202019%20-%202028.pdf>.
28. TAYLOR, M. (1976). *Anarchy and cooperation*. London: WILEY., AXELROD, R. (1981). The emergence of cooperation among egoists. *American Political Science Review*, 75, 306–318, AXELROD, R. (1984). *The evolution of cooperation*. New York: Basic Books., Schelling, T. C. (1980). *The strategy of conflict* (2d ed.). Cambridge, MA: Harvard University Press.
29. *Tratatul de instituire a Comunității Energiei*; Disponibil pe: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:l27074>

4. Lista lucrărilor științifice publicate

1. Robu-Cepoi A., *Transpunerea acquis-ului comunitar energetic în legislația națională a Republicii Moldova și a Ucrainei*. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale Nr.3 din 2017, p. 411- 426.
2. Robu-Cepoi A., *Crearea Pieței Regionale de Energie între Republica Moldova, România și Ucraina*, În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale Nr.4 din 2017, p. 573-584.
3. Robu-Cepoi A., *Caracteristicile generale ale sistemelor energetice din Republica Moldova, Romania și Ucraina*, În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale Nr.3-4 din 2018, p. 141-157.
4. Robu-Cepoi A., *Moldova and Ukraine from East to West: Increased implementation of European norms for a more secure eastern energy market*. În: Revista franceză Nouvelle Europe, Dosar special - Energy in the EU , 9.12.2017 https://issuu.com/nouvelleurope/docs/edited_draft_dossier_energy_v2.0 Nouvelle Europe, Paris, Franța.
5. Robu-Cepoi A., Dușceac D., *Economic Diplomacy in the Energy Sector in EU's Eastern Vicinity* În: POLITICKE VEDY/POLITICAL SCIENCES journal for political science, modern history, international relations, security studies, law, Matej Bel University Press, Slovak Republic, p. 42-61
6. Robu-Cepoi A., Săndulescu A., *Finanțarea investițiilor în interconexiunile de energie electrică și gaze naturale dintre Republica Moldova și Romania*. În cadrul conferinței internaționale “Energetica Moldovei – 2016”, Republica Moldova, Chișinău, p. 59-63
7. Robu-Cepoi A., *Enhancing the level of energy security of supply in Eastern Europe. Moldova and Ukraine between East and West*. În: Conferința internațională științifico-practică „Integrarea Europeană: Aspecte Economico-Juridice” din 21 decembrie 2018. Chișinău, 2018

ADNOTARE

Robu-Cepoi Alexandrina, „Reconfigurarea sistemului energetic (fluxurilor energetice) zona marea Neagră – marea Baltică, consecințele asupra Republicii Moldova. Aspecte juridico-politice”. Teză de doctor în drept la specialitatea 552.08 – drept internațional și european public. Școala doctorală Științe Juridice a Universității de Studii Europene din Moldova. Chișinău, 2021.

Structura tezei: Introducere, 4 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 310 titluri, 167 pagini text de bază. Rezultatele obținute sunt publicate în 7 lucrări.

Cuvinte cheie: securitate energetică, pachetul energetic III, principiile dreptului energetic, piața energetică, cooperarea regională, geopolitică, Republica Moldova, Ucraina, România, Uniunea Europeană, Federația Rusă, independență energetică, aquisul comunitar.

Domeniul de studiu: Lucrarea elaborată ține de domeniul dreptului internațional și european public, de dreptul energetic precum și de științele politice și relațiile internaționale.

Scopul și obiectivele lucrării: Scopul prezentei teze de doctorat constă în realizarea unei cercetări ample a securității energetice naționale, identificarea lacunelor și imperfecțiunilor existente în legislația și diplomația energetică a Republicii Moldova, evaluarea gradului de cooperare energetică regională, în vederea elaborării unor măsuri eficiente pentru perfecționarea cadrului legal și practic în domeniul de cercetare. Pentru a realiza scopul lucrării, propunem următoarele *obiective*: definirea noțiunii de securitate energetică, identificarea principiilor și izvoarelor dreptului energetic; analiza sectoarelor energetice a Uniunii Europene și a Federației Ruse și mecanismelor de cooperare a acestor mari actori regionali cu țările din vecinătate; identificarea caracteristicilor reconfigurării sistemului energetic și al securității energetice a Republicii Moldova și a Ucrainei din perspectiva evoluției proceselor integraționiste; studierea gradului de armonizare a legislației naționale la aquis-ul comunitar. Implementarea Pachetului Energetic III și al compartimentului energetic din Acordului de Asociere; propunerea argumentată a remediilor legislative care vor contribui la îmbunătățirea legislației energetice naționale.

Noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor obținute se concretizează în: 1. Efectuarea unei analize comparative a gradului de racordare a legislației energetice naționale la aquis-ul comunitar al Republicii Moldova și al Ucrainei și sublinierea lecțiilor învățate din parcursul României în procesul de integrare energetică europeană; 2. Studierea gradului de pregătire a sistemului energetic al Republicii Moldova și al Ucrainei de a se integra pe piața energetică europeană. Acest grad a fost analizat din punct de vedere legal și anume adoptarea și implementarea aquis-ului energetic, precum și din punct de vedere a condițiilor tehnice și anume a gradului de pregătire a rețelelor naționale să se cupleze cu cele europene; 3. Analiza marilor subiecți regionali care provoacă modificări ale fluxurilor energetice zonale, astfel, afectând direct, nivelul securității energetice al Republicii Moldova, Ucrainei, al României și al Țărilor Baltice; 4. Definirea noțiunii de securitate energetică, definitivarea izvoarelor și a principiilor specifice dreptului energetic.

Semnificația teoretică a lucrării: constă în completarea bazei teoretice a obiectului de studiu prin intermediul concluziilor și recomandărilor privind cadrul legal energetic, elaborarea strategiilor de sporire a securității energetice a Republicii Moldova, sistematizarea abordărilor științifice naționale și internaționale ale noțiunii de securitate energetică și concretizarea a acesteia, precum și identificarea și analiza mecanismului de funcționare al piețelor energetice.

Valoarea aplicativă a cercetării: Prezenta lucrare poate fi utilizată ca și material științifico-didactic în instituțiile superioare de învățământ, poate servi drept lucrare de referință pentru alți cercetători din domeniul securității energetice și poate fi folosită ca și sursă de informare pentru autoritățile publice responsabile de adoptarea și implementarea politicilor publice din acest domeniu.

АННОТАЦИЯ

Робу-Чепой Александрина, «Реконфигурация энергосистемы (энергетические потоки) Черное море - Балтийское море, последствия для Республики Молдова. Политико-правовые аспекты». Докторская диссертация по специальности 552.08 - Международное публичное и европейское право. Университет Европейских Знаний Молдовы. Кишинёв, 2021.

Структура диссертации: введение, четыре главы, выводы и рекомендации, библиография из 310 названий; 167 страниц составляют основную часть диссертации. Достигнутые результаты опубликованы в 7 научных работах.

Ключевые слова: энергетическая безопасность, энергетический пакет III, принципы энергетического права, энергетический рынок, региональное сотрудничество, Республика Молдова, Украина, Румыния, Европейский Союз, Российская Федерация, энергетическое право.

Предмет исследования: Данная работа относится к области международного публичного и европейского права, энергетического права, а также международных отношений.

Цель и задачи исследования: Целью данной докторской диссертации является проведение комплексного исследования национальной энергетической безопасности, выявление пробелов и недостатков в энергетическом законодательстве и дипломатии Республики Молдова, оценка степени регионального энергетического сотрудничества, разработка эффективных мер по совершенствованию правовой и практической базы в области исследований, которая приведет к повышению энергетической безопасности Республики Молдова. Для достижения цели диссертации, автором были предложены следующие задачи: определение понятия энергетической безопасности, определение принципов и источников энергетического права; анализ энергетических секторов Европейского Союза и Российской Федерации и механизмов сотрудничества этих основных региональных игроков с соседними странами; определение характеристик реконфигурации энергетической системы и энергетической безопасности Молдовы и Украины с точки зрения эволюции интеграционных процессов; изучение степени гармонизации национального законодательства с *acquis communautaire*. Реализация Энергопакета III и энергетической части Соглашения об Ассоциации;

Научная новизна и оригинальность исследования выражается в следующих: 1. Проведение сравнительного анализа степени адаптации национального энергетического законодательства Республики Молдова и Украины к *acquis communautaire* и выделение уроков, извлеченных Румынией в процессе европейской энергетической интеграции; 2. Изучение степени готовности энергосистем Республики Молдова и Украины к интеграции на европейский энергетический рынок. Эта степень была проанализирована с юридической точки зрения, а именно с точки зрения принятия и внедрения законодательных норм в области энергетики, а также с точки зрения технических условий, а именно степени готовности национальных сетей к соединению с европейскими, а также точек энергетического соединения с ЕС; 3. Анализ крупных региональных субъектов, которые вызывают изменения в зональных энергетических потоках, тем самым напрямую влияя на уровень энергетической безопасности Республики Молдова, Украины. 4. Формулировка определения энергетической безопасности, определение источников и принципов, специфичных для энергетического права.

Теоретическая значимость и прикладная ценность работы заключается в завершении теоретической основы объекта исследования посредством тезисов, выводов и рекомендаций по правовой энергетической базе, разработке стратегий повышения энергетической безопасности в Молдове, систематизации национальных и международных научных подходов к понятию энергетической безопасности.

Прикладное значение: Эта диссертация может использоваться в качестве научно-дидактического материала в высших учебных заведениях, может служить справочным документом для других исследователей в области энергетической безопасности и может использоваться в качестве источника информации для государственных органов, ответственных за принятие и реализацию государственной политики в этой области.

ANNOTATION

Robu-Cepoi Alexandrina, “Reconfiguration of the energy system (energy flows) in the Black Sea - Baltic Sea area and its consequences on the Republic of Moldova. Political-legal aspects”. Doctoral thesis in law in specialty 552.08 - public international and European law. Doctoral School of Legal Sciences of the University of European Studies of Moldova. Chisinau, 2021.

Thesis structure: Introduction, 4 chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 310 titles, 167 pages basic text. The fundamental ideas and scientific results are exposed and published in six scientific papers.

Key-words: energy security, Third Energy Package, principles of energy law, energy market, regional cooperation, geopolitics, Republic of Moldova, Ukraine, Romania, European Union, Russian Federation, energy independence, *acquis communautaire*, energy law.

The domain of study of this thesis is related to the field of public international and European law, energy law as well as political science and international relations.

The purpose and objectives of the thesis: *the purpose* of this doctoral thesis is to conduct a comprehensive research on national energy security, identifying gaps and imperfections in the energy legislation and diplomacy of the Republic of Moldova, assessment of the degree of regional energy cooperation, the development of effective measures for improvement of the legal and practical framework in the field of research that will lead to increasing the energy security of the Republic of Moldova. In order to achieve the purpose of the thesis, the author proposed the following *objectives*: defining the notion of energy security, identification of the principles and sources of energy law; a deep analysis of the energy sectors of the European Union and the Russian Federation and identification of the mechanisms of cooperation of these major regional actors with their neighbouring countries; identifying the characteristics of the reconfiguration of the energy system and energy security of Moldova and Ukraine from the perspective of the evolution of integration processes; studying the degree of harmonization of national legislation with the *acquis communautaire*. Implementation of the Energy Package III and of the energy compartment of the Association Agreement;

Scientific novelty and originality of the obtained results are materialized in: 1. Carrying out a comparative analysis of the degree of connection of national energy legislation to the *acquis communautaire* of the Republic of Moldova and Ukraine and highlighting the lessons learned by Romania on its pathway to the European energy integration; 2. Studying the degree of readiness of the energy system of the Republic of Moldova and Ukraine to integrate on the European energy market. This degree of readiness was analyzed from the legal point of view, namely the adoption and implementation of the energy *acquis*, as well as from the point of view of the technical conditions, namely the degree of readiness of the national networks to connect with the European ones; 3. Analysis of the big regional subjects that may cause changes in zonal energy flows, thus directly affecting the level of energy security of the Republic of Moldova, Ukraine and Romania; 4. Defining the notion of energy security, identifying the sources and principles specific to the energy law.

The theoretical importance: consists in completing the theoretical basis of the object of study through theses, conclusions and recommendations on the legal energy framework, developing strategies to increase the energy security of the Republic of Moldova, systematizing national and international scientific approaches to the notion of energy security and concretizing and analysing the functioning of energy markets as well as arguing the need of using the energy triangle in assessing the level of energy security.

Implementation of scientific results: This thesis can be used as a scientific-didactic material in the higher education institutions, can serve as a reference paper for other researchers in the field of energy security and can be used as a source of information for the public authorities responsible for adoption and the implementation of public policies in this field.

ROBU-CEPOI ALEXANDRINA

**RECONFIGURAREA SISTEMULUI ENERGETIC
(FLUXURILOR ENERGETICE) ZONA MAREA NEAGRĂ –
MAREA BALTICĂ, CONSECINȚELE ASUPRA REPUBLICII
MOLDOVA. ASPECTE JURIDICO-POLITICE.**

**SPECIALITATEA: 552.08 – DREPT INTERNAȚIONAL ȘI EUROPEAN
PUBLIC**

Rezumatul tezei de doctor în drept

Aprobat spre tipar:

Formatul hârtiei 60x84 1/16

Hârtie ofset. Tipar digital

Tiraj: 50 ex.

Coli de tipar: 1,84

Tipografia: SRL Pro - Mapix
